

Ранко Младеноски

СВЕТОТ НА СОНОТ И СВЕТОТ НА ЈАВЕТО

(Јасмина Мојсиева-Гушева, *Чинговата апартна поетика*,
Институт за македонска литература, Скопје, 2001 година)

Во третата книга на Јасмина Мојсиева-Гушева не под лупа, ами под микроскоп е ставено целокупното книжевно творештво на Живко Чинго - еден од најнадарените раскажувачи во македонската литература. Значи, станува збор за еден мошне обемен белетристички материјал, а тоа само по себе подразбира дека пред себе имаме амбициозен потфат на авторот кој, очигледно, без страв го презема ризикот од можните недоискажаности, непрецизности, неконкретности, ризикот од нецеловитост во критичката обработка на Чинговите дела.

Меѓутоа, дека пишувачот на „Чинговата апартна поетика“ е свесен за таквиот ризик, покажува неговата определба за повеќенасочен теориски пристап при елаборирањето на книжевниот материјал. Мојсиева-Гушева, како што се потенцира во воведот, користи различни стратегии за толкување на уметничкото писмо на Чинго кодифицирани од различни школи. При тоа теориско „читање“ на Чинговите романи, раскази и драми се користат постулатите на психологијата, социологијата, гносеологијата, теоријата на рецепцијата, херменевтиката, структурализмот и постструктурализмот. Тоа е сосема разбирливо, зашто егзегезата на толку обемен материјал сама по себе бара богатство од теориски инструментариум во пристапот. Ограничувањето на поставките од само една школа би резултирало со штурост во толкувањата.

Еден друг сегмент, особено значаен за оваа книга, е конкретниот, посебниот пристап кон секој роман и кон одделни раскази и драми. Конкретните закони на теоријата на литературата се применуваат и се демонстрираат врз конкретно книжевно дело. Ваквата постапка во огромна мера го олеснува пристапот кон оваа книга на Мојсиева-Гушева, но во исто време го олеснува и пристапот кон делата на Живко Чинго. Целта на авторот е јасна - да се покаже што поилустративно како практично функционираат теориските сегменти во книжевното творештво.

Поимот „апартна“ значи необична, несекојдневна, единствена. Уште со самиот наслов, авторот на овој монографски труд за делото на Чинго, сугерира дека станува збор за еден оригинален опус, за еден свој (сопствен) книжевен материјал, за едно неповторливо литературно дело кое ни го остави како аманет големиот мајстор на зборот од Велгошти. Во синтагмата „Чинговата апартна поетика“, која е избрана како наслов на овој труд, е веќе инкорпорирана една валоризација, дадена е една оценка за вредноста на делото кон кое теориски се пристапува. Но, низ страниците на ова огледало на Чинговата проза се наведуваат безброј аргументи кои во огромна мера го поткрепуваат таквиот суд.

Како една од најзначајните карактеристики на прозата на Чинго се наведува стилската формација позната под терминот магичен реализам. Неговата детерминација во оваа книга ја следиме во ваков вид: „Кога при создавањето на делото не се придржуваме стриктно до товарот на минатото и до реалните искуства, туку се изнаоѓаат магични начини за да се заврши нарацијата, тогаш велиме дека делото поседува елементи на магичен реализам. Оваа постапка не се одрекува од креацијата на материјални и реални метафори, но среќаваме и халуцинаторни бизарни нешта, на пример гласови што доаѓаат од гробови. Со еден збор, магичниот реализам, покрај тоа што во својот состав инкорпорира мистика, не се одрекува од нишките што го сврзуваат со реалноста“. Понатаму се наведуваат врските на магичниот реализам со митскиот начин на мислење како и неговото место помеѓу светот на сонот и светот на јавето. Сè се тоа елементи кои понатаму се обработуваат во конкретните дела на Чинго.

Мошне важен сегмент во оваа книга е обработката на временско-просторната рамка на Чинговото дело во кој авторот се служи со поимот хронотоп преземен од Бахтин. Поимот хронотоп во својата суштина ја подразбира опозицијата простор vs време, односно просторот и времето разгледувани заедно во текстот. Врз основа на проучувањето на Чинговото дело, се издвојуваат неколку хронотопи и тоа: Пасквелија, Туѓина, Езерската земја, како и хронотопот на Бабаџановиот свет при што се вршат основните дистинкции меѓу нив. Пасквелија е имагинарна земја, хронотопот Туѓина ја подразбира двојната опозиција блиску - далеку vs дом - туѓина, хронотопот Езерска земја се темели врз опозициите надвор - внатре, горе - долу, затворен - отворен итн.

Аспектот на наротивната постапка е особено важен дел во креирањето на раскажувачката програма во делото на Чинго. Во овој труд, Мојсиева - Гушева ја елаборира и оваа проблематика земајќи предвид еден мошне важен теориски сегмент, а тоа е фокализацијата, односно аголот на гледање. При тоа се инсистира на една од карактеристичните наротивни постапки на Чинго - во текот на раскажувањето да има не само раскажувач, ами и други

учесници во раскажувањето кои не само што не се пасивни, туку често влегуваат во дијалог со раскажувачот, а понекогаш и ја преземаат неговата улога. Ваква наративна постапка е особено забележлива во романот „Бабаџан“ каде, според авторот на овој труд, може да се зборува за колективен лик на слушатели.

Општо познат факт е дека македонската фолклорна традиција извршила огромно влијание врз оформувањето на многу наши писатели и поети. Меѓу нив е секако и Живко Чинго. Може да се рече особено тој, зашто во сите негови дела се среќаваат такви елементи. Но, не станува збор за слепо копирање на мотивите и јазикот од народното творештво, туку еден креативен, иновативен пристап кон нивна обработка. Оваа проблематика Мојсиева - Гушева, меѓу другото, вака ја објаснува: „Фолклорниот текст во работилницата на Чинго претставува изворен текст што се трансформира, а пак неговиот уметнички текст е резултат на таа трансформација. Земајќи го народниот јазичен систем за појдовен, Чинго врши оспорување на тој систем воведувајќи го во нов современ контекст“. Блиска до оваа творечка постапка е и проблематиката со функцијата на сказот, што е исто така една од бројните особини на Чинговото дело. Станува збор за употреба на усни прераскажувања со циклична повторливост кои често се нејасни, непрочистени, матни, без вовед и без нужно дообјаснување. Но, појаснува Мојсиева-Гушева, не треба да забораваме дека употребата на вакви непрочистени, изворни говорни форми го збогатува уметничкиот текст и придонесува за автентично доживување.

Прозата на Живко Чинго не е имуна на фантастичното, гротескното, чудното и чудесното. Во овој труд се елаборира и ова прашање при што се прават неопходните диференцијации на поимите и неопходниот показ за тоа во кое конкретно дело (роман, расказ, драма) се јавуваат вакви елементи. Се потенцира дека кај Чинго се сретнуваме и со фолклорна фантастика која е на преминот меѓу чудесното и фантастичното и која не излегува надвор од границите на реалниот материјален свет.

Една од постапките со кои Чинго на еден мимикриски начин, меѓу другото, ги критикува слабостите на власта, е постапката на карневализација во неговото дело. Тоа е, како што наведува авторот на оваа книга, еден циклус на притисок и побуна изведен на најбезболан начин, а елементите на карневализација во Чинговите дела мора да се разгледуваат како доминанти во раскажувачката и драмската постапка, според кои тие се препознаваат во контекстот на современата македонска книжевност. Особено романот „Бабаџан“ изобилува со елементи кои можат да се подведат под определбата за карневализација.

Меѓу другите особености кои се издвојуваат како карактеристични за творештвото на Живко Чинго вреди да се спомнат наративните симболи како што се: Вода, Рид, Сид,

Слобода, Природа. Секој од нив е подложен на посебна обработка во овој труд. Понатаму, теориски се обработуваат проблемите на ироничниот параграф на Чинго, цинизмот, хуманизмот, непрестаното барање на човечкото, прашањата во врска со Револуцијата и постреволуционерниот период од една, и прозните текстови на Чинго од друга страна, вечниот конфликт меѓу старото и новото, комичните елементи и уште многу други својства на оваа богата литературна оставштина на Живко Чинго.

Егзегезата на книжевните дела бара крајна внимателност и особена проникливост. Дека авторот на „Чинговата апартна поетика“ ги исполнил овие услови покажуваат многубројните досетливи и проникливи толкувања на текстот. Ќе го илустрираме ова само со еден пример. Анализирајќи го расказот „Татко“, зборувајќи за гревот на стариот Луканоски и за неговото каење, Мојсиева-Гушева мошне проникливо резимира: „И не случајно е избрано местото на покајувањето, железните прачки на прозорецот, кои јасно ја откриваат алузијата на затворот како место определено од социумот да се издржува казната за сторените гревови“. Станува збор за умешност на писателот да го постави ликот во setting (простор) кој ќе соодветствува со неговиот карактер и со неговата функција, но исто така станува збор за умешност на толкувачот да ја забележи и да ја експлицира импликацијата. Значи, кога зборуваме за „Чинговата апартна поетика“, мора да потенцираме дека пред нас имаме сериозен труд од уште посериозен автор.